

A család mint nevelői közösség*

I.

Ha a családról mint nevelői közösségről akarunk beszélni, akkor mindenekelőtt a *családról általában mint emberi közösségről* kell beszélnünk. Ha világosan áll előttünk a családnak mint emberi közösségnek a képe, továbbmehetünk annak vizsgálatában, hogy ennek a közösségnek melyek az igazi nevelői feladatai.

Azt szoktuk mondani, hogy *a különböző közösségekben élő emberi társadalmi életnek alapsejtje a család*. Azért a család a legfontosabb emberi közösség, mert ebből, ennek továbbfejlődéséből állottak elő a többi társadalmi formák: nemzetségek, törzsek, népek, nemzetek és államok. Valóban el kell ismernünk, hogy az emberi lét történelmi kibontakozásában az volt a fejlődés útja, hogy az egyre inkább szaporodó és együtt maradó családi közösségek fejlődése és egyesülése rendjén keletkeztek különböző emberi közösségek, és azoknak alapsejtjét mind a mai napig a családok képezik. A kérdésnek ezzel a vonatkozásával kapcsolatban azonban meg kell jegyeznünk, hogy a társadalmi élet mai fokán már nem lehet világosan kimutatni, hogy a különböző emberi közösségek miképpen épülnek fel a családonkon. Ma éppen ellenkezőleg az a helyzet, hogy az egykori családokból kifejlődött és családokon felépült tágabb emberi közösségek annyira megszilárdultak, annyira önállókká lettek, hogy nemcsak elszakadtak a családi közösségektől, hanem azokkal igen sok esetben egyenesen szembe is fordultak. A mai társadalmi formák: munkaközösségek, nemzetek, államok nem a családon mint ősi társadalmi sejten keresztül nézik és kezelik az egyént, hanem abból minél inkább kiszakítva a saját családjá függetlenített valóságában. Van olyan irányzat is, amelyik az emberi közösségi élet szempontjából egyenesen veszedelmes akadálnak tekinti a családi közösséget, és vannak olyanok, amelyek a családnak csak ideiglenes jelentőségét ismerik el és igyekeznek a gyermekeket és ifjakat minél hamarabb kivonni a család közösségéből.

A családi élet válságáról ma éppen azért kell beszélnünk, mert a családból előállott, egykor a családon felépült társadalmi közösségek minél teljesebb mértékben háttérbe szorítják a családot, megszüntetik annak döntő befolyását az egyén életére és a családi közösségnél minden más közösségi formát döntőbbnek tartanak. Ennek ellenére mégis fennáll az alapvető igazság, hogy az emberi társadalmi élet mai fokán is a család a társadalmi élet alapsejtje. A kisebbségi népközösség életében pedig egyenesen mindennél fontosabbá válik a családi közösség jelentősége, hiszen nagyon sok társadalmi közösséget kell a kisebbségi népek nélkülöznie és így a család által pótolnia.

A családi közösség igazi értékét és jelentőségét azonban akkor tudjuk a legvilágosabban meglátni, ha nem kívülről, a más társadalmi közösségek felől, hanem *magának a családnak az alapjából* indulunk ki vizsgálódásunk rendjén. Ebből a szempontból pedig mindenekelőtt azt kell mondanunk, hogy a társadalmi közösségek közül egyedül a család az, amelyet nem tudunk megváltoztatni, amelyből valójában nem tudunk kilépni. Kiléphetek a munkaközösségeből, felcserélhetem egyházamat, de a családi közösségem azon alapvető tényén, hogy ki az édesapám és az édesanyám, kik a testvéreim, nem változtathatok soha. Letagadhatatlan tény, hogy a család csíráját képező, két különböző nemű ember nemi kapcsolata nélkül új ember nem származhatik. Az ember a maga ember mivoltának egyik leglényegesebb voná-

* A gyülekezet építésében jól használható előadás.

sát, szaporodóképességét nem tudja egymagában, hanem mindig csak egy más nemű emberrel együtt megélni. Azt is mondhatjuk, hogy az ember egymagában nem is tud egészen emberré lenni. A családi életnek pedig ez a természeti törvényszerűség – a két különböző nemű ember nemi közössége – adja meg az egyik, mondjuk így, *természeti* alapját. A család azonban nem csak a szülőknek, hanem a szülőknek és gyermekeknek szoros vérközössége. Egyetlen emberi közösségnek sincsen meg ez a szoros, megváltoztathatatlan természeti alapja, mint a családnak. A gyermekekben megváltoztathatatlanul benne él az ősök végtelen sorának egész természeti öröksége. A család azonban több, mint természeti vérközösség, az emberi élet mai fokán a család szervezett *jogi közösség* is. A természeti ember féken tartására, indulatai kormányzására feltétlenül szükséges olyan jogi kötelekkel védelmezni a családot és annak tagjait, amelyek a család tagjainak egymáshoz való viszonyát törvényes erővel védelmezik. Ezek a jogi intézkedések megállapítják a házasfelek és a gyermekek kölcsönös viszonyát, egymás iránti kötelezettségét és az egymással vérségi kapcsolatban álló családok egymáshoz való viszonyát. Ezek a jogi szabályok főleg a család erkölcsi életére és gazdasági viszonyaira vannak tekintettel. A vérségi, vagyoni és jogi közösség fölött azonban még egy harmadik vonatkozása is van a családi életnek: minden igazi család a benne élők *lelki közösségét* is jelenti. A család lelki közösségi mivolta teszi a családot valóban az emberhez méltó közösséggé, ahol a vér- és vagyonszövetség fölött nincs meg a család lelki közösségi jellege, ott igazi emberi családról valójában nem is beszélhetünk. A családi közösség lelki jellege mindenekelőtt a család tagjainak egymás iránti áldozatos szeretetében, egymás kölcsönös szolgálatában, közös műveltségében és vallásában megnyilvánuló lélek a családból kivesszett, vagy annak megalapításánál szerepet nem játszott, ott csak nagyon korlátozott értelemben lehet családról beszélni.

A családról fentebb elmondottakból szervesen következik, hogy egyetlen emberi közösség sem tudja az embert ember mivoltának olyan gazdaságában látni, mint a család. A családon kívüli emberi közösségeket mindig fenyegeti az a veszedelem, hogy a beléjük tartozó embereket ember mivoltuk bizonyos vonatkozásában értékelik csupán. A munkaközösséget érdekli a munkás munkaereje, a nemzetet a nemzetközösség tagjának nemzeti érzülete, hűsége, az államot az állampolgár állampolgári hűsége, a sportklubot az atléta testi ereje, az egyházi közösséget az egyháztag vallásos élete. Minden emberi közösség egy bizonyos szempontból nézi a maga tagjait, és ezzel azt is mondhatjuk, hogy bizonyos tekintetben nemcsak egyoldalúan, hanem mechanisztikusan is szemléli a hozzá tartozó embert. Az egyes társadalmi formák nagy organizmusában a tagnak annyi értéke van, amennyiben egyik gépkatrésszé tud válni. Ezzel szemben a családi közösség minden egyes tagját az élet minden vonatkozásában értékelni tudja. A családban egyaránt fáj a tagok testi és lelki nehézsége, elesettsége, és a tagok mindent megtesznek bármelyik tag bármilyen nyomorúságának kiküszöbölésére. Hogy milyen sokrétű az ember élete, és hogy az emberi élet sok rétege között milyen szerves belső egység van, azt kizárólag a családban tudják meglátni. Ez az igazság egyenesen következik abból, hogy a család legszorosabb testi, anyagi és lelki közössége a benne élőknek.

A mai társadalmi élet egyoldalúan akarja az embert nézni, mert ez a szemlélet kedvez az egyént elsöprő, az egyént gépkatrésszé tevő új felfogásoknak, nem csodálkozhatunk tehát, ha ezek a mozgalmak szembekerülnek azzal a családdal, amelyik viszont egyszerre és egy helyen az ember minden testi és lelki érdekének a közös szolgálatára törekszik, amelyik sohasem tudja a maga tagjait egyoldalúan, mechanisztikusan, igazi ember mivoltában megszűkítve és megcsónkítva tekinteni. Azoknak, akik az embert ember mivoltának teljes gazdagságában akarják látni, mindent meg kell tenniük azért, hogy a családi közösségek fenn-tartassanak és hivatásukat minél inkább betölthessék. A családnak ezt a hivatását igen sokan kizárólag az új ivadékok nemzésében és felnevelésében látják, és azt tartják, hogy egy férfi és egy nő házastársi közössége nem nevezhető addig családnak, amíg abból új ivadékok

nem születtek. Ezzel a gondolkozással szemben meg kell állapítanunk, hogy a természet rendje által gyermekkel meg nem áldott házassági közösséget is családnak kell neveznünk, hiszen abban a közösségben is érvényesül a benne élők minden irányú, legteljesebb felelőssége. Emellett azt is látnunk kell, hogy az igazi családi közösség túlterjed a házassági közösségeken, felelősségének vonalából nem vonhatók ki a rokon családok és azok tagjai. Ezenfelül a szülők elhalálozása esetén sem bomlik fel a családi közösség, a gyermekeknek a családi közössége továbbra is megmarad.

Összefoglalásul tehát azt kell mondanunk, hogy a családi közösségnek nemcsak az a jelentősége, hogy mint egy anyaméhből, abból sarjadtak ki, tevődtek össze a többi társadalmi közösségek, hanem még inkább az, hogy egyes-egyedül ez a közösség tudja az embert igazán emberré tenni és tudja az embert a legteljesebb ember mivoltában nézni és értékelni. A mai társadalmi formák elgépiesítő törekvéseivel szemben az igazi ellenhatás egyedül csak a családból indulhat ki.

II.

Miután egypár igazán vázlatos vonással vázoltuk a családnak mint emberi közösségnek a jelentőségét, rá kell térnünk arra a kérdésre, hogy ennek a közösségnek *milyen feladatai vannak a nevelés terén.*

Mindenekelőtt azt kell megfogalmaznunk, hogy a családi közösségnek *alapvető jelentősége és feladatai* vannak a nevelői munkában. Minden nevelői munka igazi rugója nem más, mint a felnőtt nemzedék *felelőssége* utódaival szemben. Ez a tétel a családi élet nyelvén így szól: Minden nevelői munka alapja a szülők felelőssége gyermekeik jövődjére iránt. Ez a felelősség elválaszthatatlan nemcsak a családtól, de magától az embertől is. E nélkül a felelősség nélkül emberről nem csak szellemi, de még természeti értelemben sem beszélhetünk, mert ennek a felelősségnek ösztöni alapját még az állatokban is megtaláljuk. Annál igazabban ember valaki és annál igazabban család a családi közösség, minél teljesebb benne ez a felelősség. Ez az ősi felelősség készíteti a szülőket arra, hogy gyermekeiket minél több ponton segítsék arra, hogy az élet folytatásához szükséges testi, lelki, anyagi erőknek birtokába jussanak. Ezen a felelősségen túl azért alapvető jelentőségű a családi közösség a nevelésben, mert *a gyermekek nevelése egy bizonyos korhatár elérése előtt kizárólag a családban történik.* Ahol ez bármi okból lehetetlenné válik, és a gyermek nevelése kikerül a család kezéből, az új nevelő közösségeknek a családot kell utánozniuk, és nevelő munkájuk annál sikeresebb lesz, minél inkább tudják tényleg utánozni mindazt, aminek egy családban történnie kell. Ehhez a megállapításhoz hozzá kell még tennünk azt is, hogy a család éppen abban az időben, a csecsemő- és gyermekévek alatt a gyermek kizárólagos nevelője, amikor a nevelő hatások a legelhatározóbb módon és legkitörölhetetlenebbül folynak be a zsenge gyermekek testi és lelki életére. Amit ebben az időben a családi nevelés elront, azt később aligha lehet kijavítani.

A családi nevelés másik feladata *kiegészíteni* a többi nevelői tényező és közösség munkáját. A nevelői munkának van olyan része, amelyet kizárólag csak a család végezhet el. Ebből pedig az következik, hogy egyetlen nevelői közösség munkája sem lehet teljes, és mindig arra szorul, hogy azt a család nevelői munkája kiegészítse. Mi lehet a családi nevelésnek ez a kiegészítő munkája? Mivel ma a legdöntőbb nevelési tényező az iskola és az állam iskolán kívüli szervezett nevelői mozgalmi, a kiegészítés területén a család legelső nevelői feladata azoknak az ismereteknek az átadása és a gyermek életébe való bedolgozása, amelyeket a fenti nevelési tényezők munkájában nem találhat meg. Itt mód és tér kínálkozik egész mai közoktatási rendszerünk bírálatára abból a szempontból, hogy az iskolák tananyagbeli túlterheltsége mellett is mennyi minden kimarad az iskolai munka keretei közül. Ha nemzeti kultúránk értékeire gondolunk, egyenesen meg kell döbennünk azon, hogy

azokból milyen keveset vagy egyenesen semmit sem nyernek el iskolás gyermekeink, s ha ezeket meg is nyernék, milyen kevésbé tudják igazi személyes módon saját életükbe szerve-
sen beleiktatni.

A kiegészítés mellett a káros nevelői hatások *ellensúlyozása* a családi nevelés további feladata. Ma nagyon jól tudjuk, hogy mennyi olyan szándékos és szándéktalan, öntudatos és öntudatlan hatás éri gyermekeinket és ifjúságunkat, amely alapján fertőzi meg vagy téríti hivatásával egészen ellentétes útra azokat, akiket nekünk nevelnünk kell. Ezek között a hatások között nem egy egyenesen a családjá, nemzete és vallása elleni magatartásra, ezen közösségek megtagadására akarja az ifjúságot rávenni. Ma egyedül a családi közösség az a szabad emberi keret, amelyben megfelelő nevelői munka segítségével minden ilyen hatással szemben a harcot igazán fel lehet venni.

Végül a családi nevelésnek az a feladata, hogy *egységesítse* ezt a különböző szervek irányítása alatt álló nevelői munkát, amelynek hatása alatt ifjúságunk sokszor a legellentéte-
sebb eszmék és eszmények hatása alá kerül. Ezt a különböző nevelői hatásokat egységesítő munkát kizárólag a család tudja elvégezni, mert éppen a család az a közösség, amelyiket a gyermek egész sorsa, életének minden tényezője centrálisan érdekel. A családi nevelés úgy tudja ezt az egységesítő munkát végezni, ha a különböző nevelői tényezők munkáját állandóan a gyermek igazi sorsának és hivatásának a vonalával kapcsolja össze. Annál eredményesebb lesz ez az összefoglaló nevelői munka, minél sikeresebben tudja a gyermek mindennapi életébe belegyakoroltatni mindazt, amit mint értékes hatásokat a többi nevelő tényező munkájából elfogadott. Azért van ma a különböző nevelő tényezők és elsősorban az iskola nevelő munkájának olyan kevés értékes hatása az ifjúságra, mert az ifjúság nem tudja mindazt, amit tanult, a maga életének szerves részévé tenni. Valójában a család az a közösség, amelyik mindig rá tudja az ifjúságot segíteni arra, hogy életté váljék benne mindaz, amit az iskolában tanult.

A családi nevelés nélkül gyermekeink nevelése tehát alaptalanná, hézagossá, kiegyensúlyozatlanná és széthullóvá válik. Minden más nevelői munka alá az igazi alapot kizárólag a családi nevelés tudja megadni. A családi nevelés sohasem egyenrangú és egyenértékű a többi közösség nevelő munkájával, a család nevelő munkáját egyetlen más közösség sem tudja pótolni.

III.

Miután rámutattak arra, hogy melyek a családi közösség életének alapvető értékei és ezen közösség nevelői munkájának melyek a legfontosabb feladatai, hátravan annak a részletkérdésnek a vizsgálata, hogy *miképpen tud a család valójában azzá a nevelői közösséggé válni.*

Ezen a téren első feladatunk nem lehet más, mint a *családalapítás előtt álló ifjak komoly ránevelése, minden irányú felkészítése a minél teljesebb családi életre.* Valljuk meg az igazságot, hogy itt sokkal többről van szó, mint az ún. nemi felvilágosításról. Először is azért, mert a nemi felvilágosítás az esetek legtöbbszörében nem az egészséges nemi életéről, hanem a nemi betegségekről szól, nem a normális, hanem az abnormális nemi élet jelenségeit ismerteti meg az ifjúsággal, másodsor azért, mert a családi életben, amint láttuk, noha annak természeti alapját a nemi viszony képezi, lényegesen többről van szó, mint nemi életéről. Rámutattunk arra, hogy nincsen egyetlen olyan emberi közösség sem, amelyik a családhoz hasonló gazdagságban nézné az emberi életet. Az ifjúságot csakis abban az esetben tudjuk a családalapításra valójában felkészíteni, ha minden tekintetben ráneveljük azt a családi életre. Milyen szomorú, hogy a mai kultúrember igen sok esetben éppen úgy az ösztöneire hallgatva alapít családot, mint ahogy az ösztönök szavára állnak össze az állatpárok. Az Istentől rendelt családfői hivatáskörre éppen úgy fel kell készülni, mint bármelyik

más hivatal betöltésére. Nem csodálkozhatunk, hogy annyi házasság felbomlik, annyi családi közösség megfeneklik a legelső külső és belső nehézségre, ha a közösségi élet felelős tényezői minden alapos és öntudatos nevelői munka nélkül bocsátották útjukra a fészekrakó fiatalokat.

Nem elég azonban csak a készülő új családokat készíteni fel arra a sok súlyos feladatra, amellyel a családi életben szembe kell nézni, hanem mindent meg kell tennünk abban az irányban, hogy a *már meglévő családok is merjék revideálni egész életüket a családi nevelés szempontjából*. Ennek az önrevízióknak kettős feladata van. Kiküszöbölni a család életéből azokat a káros jelenségeket, amelyek kedvezőtlenül befolyásolják, sőt néha még meg is bénítják a család nevelői munkáját, és másodszor beiktatni a család életébe azokat az életnyilvánulásokat, amelyeknek érvényesítése sikeresebbé tudja tenni a család nevelői munkáját. Ezt az önrevíziót azonban csak az a család tudja végrehajtani, amelyik világosan látja, hogy az egész családi élet a házasságkötésben nincs adva, hanem azon, mint egy soha meg nem oldható feladaton, állandóan dolgozni kell. Meg kell szabadulnunk és ifjúságunkat meg kell szabadítanunk attól az egészen beteges gondolattól, hogy a fiatal emberpár a házasságkötéssel biztos révbe jutott. Az igazság az, hogy a házasságkötéssel két különböző nemű, különböző életfelfogású, testileg és lelkileg kellőképpen össze nem hangolt, de egymás iránt elszakíthatatlanul vonzó ember addigi életük biztos révéből kitaszították a tengerre, ahol nekik közösen kell utazniuk. Röviden szólva, a házaset, a család élete soha véget nem érő, mindig új feladatokat hozó utazás. A családi élet olyan műalkotás, amelyet a család tagjainak szüntelen való fáradozással kell megalkotnia. Ennek az egyre tökéletesebbet alkotni akaró váagnak kell a családi élet igazi motorjává lennie, mert ahol ez a hatalmas, egészséges vágy nincsen meg, ott megállt a családi élet és ott semmi jót nem remélhetünk a családi neveléstől. Arról pedig nem tudunk most beszélni, hogy mi mindent kellene a mi családi életeinkből kihagyni és bevezetni, hogy azok igazi nevelő tényezőkké váljanak. Csak egyet mondhatunk mindenkinek, akit ez a kérdés valójában érint, hogy ebben a leszámolásban merjünk egészen őszinték és bátrak lenni. Gyermekünk iránti szeretetünk komolyságát az méri, hogy merünk-e érettek bűnökét elhagyni és merünk-e érettek új életet kezdeni.

Hogy a fent jelzett két feladatot, a fiatal házások házasetre való felkészítését és a meglévő családok belső revízióját eredményesen tudjuk elvégezni, szükség van arra, hogy *közösségi életünk minden tényezője összefogjon annak támogatásában, hogy családi közösségeink igazi nevelői közösségekké tudjanak válni*. Ezt a feladatot a különböző társadalmi szervek családvédelmi munkájának lehetne nevezni. Mivel a család életében az emberi élet minden vonatkozása érdekelve van, ebben a családvédelmi munkában a legkülönbözőbb foglalkozású egyéneknek és a legkülönbözőbb célú munkaközösségeknek kell összefogniuk. Mai helyzetünkben egyének és közösségek annyi szétágazó mozgalmat indítottak, annyi kezdeményezést támasztottak, annyiféleképpen próbálták megmenteni népközösségünket. Előadásunknak ezen a pontján fel kell vetnünk az a kérdést, hogy nem többre mentünk volna-e, ha komolyan nekilátunk családjaink gazdasági, egészségügyi, lelki és vallási helyreállításának. Egy társadalmat gyökerében csakis akkor lehet megújítani, megtartani és új körülmények között egészséges és rugalmasá tenni, ha családi közösségeit minden tekintetben életképesé tudjuk tenni. Úgy vélem, hogy általános jellegű, bizonytalanul tapogatózó mozgalmaink és intézményeink figyelmét és munkaerejét minél teljesebben rá kell irányítanunk családjaink életére, és minden közösségünk munkájába szervesen bele kell iktatnunk családjaink védelmét és támogatását.

Olyan mértékben fognak családjaink igazi nevelő közösségekké válni, amilyen mértékben tudjuk a fiatal házásokat az igazi teljes családi életre felkészíteni, amilyen mértékben tudják meglévő családjaink eddigi életgyakorlatukat átértékelni, és amilyen mértékben tudják közösségi szerveink az igazi családvédelmi munkát végezni.

IV.

Utolsó kérdésünk marad annak megvizsgálása, hogy *miképpen folyják a család nevelői munkája*.

Ez a kérdés önmagában olyan nagy, hogy a vele való foglalkozás külön előadást, sőt előadás-sorozatot érdemelne. Itt csupán néhány alapvető szempontra mutathatunk rá.

Mindenekelőtt azt kell mondanunk, hogy ennek a nevelői munkának az állandó, jól ellenőrzött *példaadásban* kell lefolynia. A családban a nevelő szülő és a nevelés alatt álló gyermek állandóan együtt él. A gyermek szüntelenül látja szüleit, hallja azoknak beszélgetését, és egészen öntudatlanul a látott és hallott példa után igazodik. Az emberi jellemképző nevelés döntő helye a családi közösség, a jellem pedig a példa hatása alatt alakul, ezért kell a szülőknek és a testvéreknek a testvérek érdekében nagyon fegyelmezett és igazán példamutató erkölcsi életet élniök a családban.

A családi nevelés másik döntő módja a *szoktatás*. Ennek megvalósítása sem könnyű feladat. Sok türelmet, elnézést és önfegyelmet kíván az a szoktató munka, amellyel a gyermekek, ifjak testébe és lelkébe beidegzem az élet gyakorlatának leghelyesebb módjait.

A példaadás és szoktatás munkáját a legszemélyibb *testi és lelki gondozói munkának* kell kiegészítenie. Senki nem tudja a gyermeket úgy gondozni, mint a szülő, különösen az édesanya. Ezen a gondozói munkán keresztül látja meg a gyermek, hogy nemcsak szülők ajkán fakadt szó, hanem tettekben, áldozatokban megnyilvánuló erő az a szeretet, amely a családnak lelki alapját képezi. Ennek a lelki és testi gondozói munkának a hiánya, esetleges elmulasztása hány gyermek lelkét és testét tette nyomorékká és az egészséges életre alkalmatlanná!

Minden emberi közösségi életnek alapvető feltétele az igazi *fegyelmezés*, azaz az egyéni akaratoknak a közösségi érdek alá való rendelése. Abban nincs is hiba, hogy családi közösségeink nem fegyelmezznek, sőt egyes családok egész nevelői munkája kimerül a gyermekek fegyelmezésében, de arra már kevesen gondolnak, hogy a rossz, elhamarkodott, mérgesen, meggondolatlanul végzett fegyelmező munka hány gyermek testének és lelkének okozott súlyos károkat. Én nem írom alá az a szabadelvű, humanista gondolatot, hogy nem szabad a gyermekeken testi fenyítéket alkalmazni, ha annak a gyermeknek van teste, azt a testet fegyelmezni és fenyíteni kell, de e mögött a munka mögött nem szabad bosszúnak, idegeskedésnek, méregnek és haragnak állania. Mi pedig ezekből az indulatokból kifolyólag szoktunk fenyíteni. Olyan szeretettel és türelemmel kell ezt a nevelői feladatot is végeznünk, mint amilyen türelemmel és szeretettel imádkozni tanítjuk gyermekeinket. Az úgynevezett pszichológiai fegyelmezés és fenyítés sokkal károsabb, mint az egyszerű testi fenyítés.

A családi közösség a legalkalmasabb keret arra, hogy a *közösségi nevelést* idejében el tudjuk kezdeni. Az apáért, anyáért és testvérekért hozott áldozatokon és szolgálatokon keresztül kell a gyermeket arra nevelnünk, hogy a szélesebb közösségekben is igazi, értékes tag tudjon lenni. Minden családnak nagyon korán rá kell a gyermekeket nevelnie arra, hogy egyedül a másokért végzett munka és a másokért hozott áldozat lehet az ember közösségi értékének fokmérője.

A család kulturális életének minőségi fokától függ az, hogy mennyiben tudja a család pótolni azokat az ismereteket, *kulturális értékeket*, amelyeket az iskola nem ad meg a gyermekeknek. Egy bizonyos, hogy minden családnak éberem kell őrködni azon, hogy iskolába járó gyermekeinek műveltségében hol vannak a legnagyobb fogyatékoságok, és azok megszüntetésén szüntelenül fáradozni kell. Legjobb, ha előbb maga a szülő tanulja meg azt, amit gyermekei ismeretvilágában hiányol, ha maga erre képtelen, rokonai, ismerősei körében feltétlenül talál valaki olyan egyént, aki ezt a magántanítói munkát elvégzi. Ha ezt a kérdést saját maga nem tudja megoldani, keresse valamelyik közösségünk támogatását. Ott, ahol előszóban nem lehet ilyen munkát végezni, elsőrendű szerepe van az írott szónak. Itt

lenne az ideje annak, hogy összeállítsuk azokat a könyveket, amelyeknek minden családban ott kell lenniök, amelyeket minden szegény családba el kell juttatnunk.

Példaadás, szoktatás, gondozás, fegyelmezés, közösségért végzett munka, élő- és írott szóban végzett kulturális nevelés – mind-mind megannyi eszköz és alkalom arra, hogy családjaink komoly nevelő munkát végezzenek.

Mennyi szó esik ma arról, hogy az élet különböző területein milyen szervezetlenek vagyunk, a különböző életigények szolgálatára milyen kevés közösségünk van. Hányan emésztődnek abban a gondban, hogy népközösségünk számára mentő gondolatokat, mozgalmakat találjanak ki. Minél szélesebb körűek ezek a mozgalmak, annál több nehézséggel, akadállyal kell szembenézniök. Mennyire szeretnénk, ha a bennünk való élet megújulna és a megmaradás gyümölcseit teremné. Én úgy látom, hogy ma mindennél sürgetőbb társadalmi, gazdasági, kulturális és egészségügyi feladat családi közösségeink számbavétele, minden irányú támogatása, élettenyezővé és nevelői közösséggé való tétele. Csak az új családból sarjadhat ki új ember, új társadalom, új munka és új élet. Családjaink alakításában és azokon keresztül egész közösségünk átalakításában senki meg nem gátolhat, és ha ebben a szolgálatban komolyan összefogunk, csak eredményesen munkálkodhatunk.

(1938)